

Grzegorz Godawa

<https://orcid.org/0000-0002-2283-3965>
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
grzegorz.godawa@upjp2.edu.pl

Magdalena Jankosz

<https://orcid.org/0000-0002-8249-9612>
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
magdalena.jankosz@upjp2.edu.pl

Arkadiusz Krasicki

<https://orcid.org/0000-0002-6229-5233>
Uniwersytet w Zadarze
akrasicki@unizd.hr

Paweł Różycki

<https://orcid.org/0000-0003-1698-4262>
Akademia Kultury Fizycznej w Krakowie
pawel.rozycki@awf.krakow.pl
<https://doi.org/10.35765/pk.2026.5302.20>

Pamięć o pielgrzymkach i nauczaniu Jana Pawła II w Chorwacji. Formy i intensywność oddziaływania społecznego

STRESZCZENIE

Chorwację uznaje się za kraj, w którym pamięć o Janie Pawle II jest bardzo wyraźna i poniekąd wyjątkowa. Wiąże się to z faktem, że papież pielgrzymował tam trzy razy i podkreślał swój silny związek z tym państwem. Celem poniższego artykułu jest pokazanie, jakie formy obecnie, po upływie 21 lat od śmierci papieża i 23 lat od jego ostatniej pielgrzymki do Chorwacji, przyjmuje upamiętnianie osoby Jana Pawła II w Chorwacji i jak bardzo jest intensywne. Metodą badawczą wykorzystaną w części empirycznej był sondaż diagnostyczny przeprowadzony wśród mieszkańców archidiecezji zadaraskiej. Pytania sformułowane w autorskim narzędziu badawczym dotyczyły czterech głównych obszarów: dominujących form pamięci o pielgrzymkach i nauczaniu Jana Pawła II w świadomości Chorwatów, wpływu dziedzictwa papieża na religijność i postawy moralne badanych, zwłaszcza w kontekście wychowania rodzinnego, materialnych form upamiętniania, takich np. jak pomniki, tablice czy nazwy ulic, wreszcie roli mediów i organizacji społeczno-religijnych w podtrzymywaniu pamięci o Janie Pawle II. W pierwszej części artykułu został ukazany historyczny, społeczny i eklezyjalny kontekst pielgrzymek Jana Pawła II do Chorwacji, w drugiej części przedstawiono nauczanie papieża w czasie tych pielgrzymek, w trzeciej zaś zostały przeanalizowane

wyniki badań własnych dotyczących dziedzictwa papieskiego pielgrzymowania do tego kraju.

SŁOWA KLUCZE: Jan Paweł II, Chorwacja, pielgrzymki papieskie, pamięć, dziedzictwo, media

ABSTRACT

The Memory of John Paul II's Pilgrimages and Teachings in Croatia: Forms and Intensity of Social Resonance

Croatia is considered a country where the memory of John Paul II remains particularly vivid and distinctive. This is undoubtedly linked to the fact that the Pope made three pilgrimages to the country and repeatedly emphasized his strong connection with it. The aim of this article is to examine the contemporary forms and intensity of this memory, 21 years after the Pope's death and 23 years after his last pilgrimage to Croatia.

The research presented in this article is based on a survey conducted among residents of the Diocese of Zadar. The survey questions addressed four main areas: the dominant forms of memory of John Paul II's pilgrimages and teachings among Croatians; the influence of the Pope's legacy on respondents' religiosity and moral attitudes, particularly in the context of family upbringing; material forms of commemoration, such as monuments, plaques, and street names; and, additionally, the role of the media and socio-religious organizations in preserving the memory of John Paul II.

The first part of the article presents the socio-ecclesial context of John Paul II's pilgrimages to Croatia. The second part discusses the Pope's teachings delivered during these pilgrimages, while the third part analyzes the results of the original research on the legacy of his visits to the country.

KEYWORDS: John Paul II, Croatia, papal pilgrimages, memory, legacy, media

Wstęp

Chorwacja należy do tych krajów europejskich, w których pamięć o Janie Pawle II jest silna pomimo upływu 21 lat od jego śmierci. Wiąże się to na pewno z faktem, że jest to kraj w przeważającej mierze katolicki¹, o bardzo długiej

1 Spis powszechny przeprowadzony w 2011 r. pokazał, że 86% społeczeństwa deklaruje przynależność do Kościoła Rzymskokatolickiego. Chorwacja powszechnie postrzegana jest jako kraj katolicki, zarówno w przeszłości, jak i obecnie, co potwierdzają słowa Leona XIV skierowane 7 października 2025 r. do uczestników pielgrzymki Chorwatów w Roku Jubileuszowym do Rzymu: „Głęboką pociechą jest stwierdzenie, że korzenie waszej wiary nie pozostały w przeszłości, ale nadal przynoszą owoce również dzisiaj, dzięki świadectwu waszych rodzin, waszych wspólnot parafialnych i waszych stowarzyszeń” (Abdelmoula-Viet, 2025).

i bogatej tradycji chrześcijańskiej i mocnych więziach z instytucją papieżstwa², ale też z tym, że papież Polak wiele razy dawał wyraz swoim związkom z tym państwem, jego mieszkańcami. Chorwacki teolog Antonio Akmadža stwierdził:

Jeśli zapytamy chorwackich katolików, co pamiętają o Janie Pawle II, często usłyszymy, że to jest papież, który kochał Chorwację od razu po Polsce. Być może to jest trochę przesadzona opinia, bo podobną usłyszymy też w Meksyku i w wielu innych państwach, ale świadczy o tym, że pomiędzy Janem Pawłem II a Chorwatami powstała szczególna i głęboka więź (Akmadža, b.d.).

Ta więź szczególnie szybko zaczęła się rozwijać na początku lat 90. Chorwacja uzyskała wtedy niepodległość, a Jan Paweł II okazał się jej wielkim sojusznikiem. Najlepszym przejawem silnych związków papieża z Chorwacją jest fakt, że pielgrzymował do tego kraju aż trzy razy: po raz pierwszy w roku 1994, następnie w 1998 r. oraz w 2003 r.³ W czasie pierwszej wizyty do tego kraju odegrał jedną z kluczowych ról we wspieraniu niepodległości Chorwacji. Następne wizyty miały również na celu pojednanie po zakończeniu wojny bałkańskiej oraz integrację europejską.

Pokolenie lat 90. XX w. zapamiętało ojca świętego jako „swojego papieża”. Goran Andrijanić, chorwacki komentator i publicysta, napisał:

Święty Papież Jan Paweł II jest również ulubieńcem starszych pokoleń w Chorwacji. Chorwaci są mu wdzięczni za odegranie znaczącej roli w uznaniu naszego państwa po tym, jak ogłosiliśmy niepodległość i odłączyliśmy się od byłej Jugosławii⁴ (...). Św. Jan Paweł II trzykrotnie odwiedził Chorwację. Kochał i rozumiał Chorwatów, a oni kochali jego i nadal go kochają (Andrijanić, 2020).

Dziennikarz wspomina też jednak o młodym pokoleniu Chorwatów, którzy nie mogą pamiętać papieskich pielgrzymek czy w ogóle pontyfikatu Jana Pawła II, ale wciąż żyją nauczaniem papieża, uznają za ważny zaproponowany przez niego model rodziny, czytają jego teksty, inspiruje ich jego postać.

2 Związki Chorwacji z papieżstwem datują się już na 879 r., kiedy to chorwacki władca Branimir napisał do papieża Jana VIII list, w którym obiecał mu lojalność i posłuszeństwo. W 1075 r. ban chorwacki Zvonimir został koronowany na króla przez legata papieża Grzegorza VII. Papież Innocenty IV w 1248 r. nadał chorwackiemu Kościołowi wyjątkowy przywilej sprawowania liturgii w języku narodowym, który stracił znaczenie dopiero po Soborze Watykańskim II (stało się to wówczas praktyką całego Kościoła).

3 Była to jedna z jego ostatnich zagranicznych pielgrzymek. Po niej bardzo już schorowany papież udał się tylko do Bośni i Hercegowiny (na 10 godzin), Słowacji, Szwajcarii i wreszcie do Lourdes (Jelonek, 2014).

4 Stolica Apostolska dokonała aktu uznania chorwackiej niepodległości 13 stycznia 1992 r. jako pierwsze z państw Zachodu (Akmadža, b.d.).

W stolicy Chorwacji, Zagrzebiu, od piętnastu lat działa kilka silnych wspólnot modlitewnych, których większość stanowią ludzie młodzi. W ich formacji, oprócz ruchu charyzmatycznego, wielką rolę odegrała duchowość św. Jana Pawła II, zwłaszcza jego teologia ciała (Andrijanić, 2020).

Adam Suchoński, autor książki *Papież Jan Paweł II w polskich i zagranicznych podręcznikach do nauczania historii*, zwrócił uwagę na fakt, że w Chorwacji piszą o Janie Pawle II z jeszcze większą miłością niż w Polsce. „Węgrzy widzą w nim poliglotę, Marokańczycy zwolennika ekumenizmu, Amerykanie człowieka sukcesu, Chorwaci ukochanego ojca” (Świercz, 2003).

Aby sprawdzić, w jakich obszarach pamięć o tym „ukochanym ojcu” przejawia się w Chorwacji najmocniej, co zostało zapamiętane z jego nauczania, jakie są formy upamiętniania jego osoby, co stanowi dziedzictwo pielgrzymowania Jana Pawła II, które uznaje się za najważniejsze dla zbudowania więzi społeczeństwa chorwackiego z papieżem, autorzy prezentowanego tekstu przeprowadzili badania w formie sondażu diagnostycznego przy wykorzystaniu kwestionariusza ankiety wśród mieszkańców archidiecezji zadarskiej. Została ona wybrana jako miejsce badań ze względu na wizytę Jana Pawła oraz dostępność respondentów. Wyniki analiz zostaną przedstawione w ostatniej części tekstu. Ich prezentację poprzedzi przybliżenie realiów historycznych, społecznych i eklezjalnych towarzyszących pielgrzymkom papieża do Chorwacji. Zostaną także omówione najważniejsze wątki papieskiego nauczania z tych pielgrzymek, aby móc później skonfrontować je ze współczesną recepcją osoby i przesłania Jana Pawła II.

Historyczny, społeczny i eklezjalny kontekst pielgrzymek Jana Pawła II do Chorwacji

Chociaż Jan Paweł II po raz pierwszy przybył do Chorwacji dopiero w 1994 r., wizytę na Bałkanach planował już na początku swojego pontyfikatu. W 1981 r. zaprosił go do Jugosławii prezydent Cvjetan Mijatović. Nie udało się to jednak z powodu konfliktu albańsko-serbskiego dotyczącego Kosowa, a także ze względu na trudności w ustaleniu ceremoniału tej wizyty (Stankowicz, 1995, s. 145).

Przełom 1989 i 1990 r. przyniósł w Jugosławii, podobnie jak w całym bloku wschodnim, przemiany ustrojowe. W 1990 r. odbyły się demokratyczne wybory parlamentarne, w których zwyciężyła Chorwacka Wspólnota Demokratyczna opowiadająca się za niepodległością kraju. W referendum ogólnokrajowym przeprowadzonym 19 maja 1991 r. zdecydowana większość Chorwatów (ponad 90%) również wybrała niepodległość. Została ona ogłoszona 25 czerwca 1991 r. Wydarzenie to spowodowało sprzeciw Serbów zamieszkujących Sławonię i Krajinę. Serbowie ogłosili secesję od Chorwacji i ponowne przyłączenie do Jugosławii. W lipcu 1991 r. wybuchło powstanie serbskie wsparte

przez armię federalną. W czasie wojny Chorwacja zyskała uznanie międzynarodowe. 22 maja 1992 r. została członkiem ONZ.

Wojna trwająca do 1995 r. przyniosła duże straty zarówno Chorwatom, jak i Serbom. Zniszczono wiele miast, zginęły tysiące ludzi. Na terenie Chorwacji doszło między innymi do całkowitego zniszczenia miasta Vukovar, podczas którego została stamtąd wypędzona praktycznie cała ludność cywilna⁵. W tym samym czasie jugosłowiańska armia rozpoczęła oblężenie zabytkowego Dubrownika, który ostatecznie pozostał w granicach Chorwacji. Porozumienie zawarte w 1992 r. przez Chorwację oraz Serbię chwilowo wstrzymało wymianę ognia, ale eskalacja konfliktu w Bośni na nowo wznieciła wojnę. We wrześniu 1993 r. na terytorium serbskiej Krajiny wkroczyły wojska chorwackie. W wyniku przeprowadzonych przez nie akcji militarnych w latach 1993–1995 Chorwacji udało się opanować terytorium zarówno serbskiej Krajiny, jak i wschodniej Sławonii.

Kiedy zatem została podjęta decyzja o pielgrzymce do Chorwacji w 1994 r., w kraju tym cały czas trwała wojna. Jeszcze w styczniu 1994 r. zakładano, że pielgrzymka obejmie trzy kraje. Papież planował odwiedzić Bośnię i Hercegowinę (Sarajewo), Serbię (Belgrad), a także Chorwację (Zagrzeb). Już w sierpniu było jednak wiadomo, że wizyta w Belgradzie nie dojdzie do skutku. W oficjalnym komunikacie Watykańskiego Biura Prasowego podano, że Belgrad nie jest jeszcze gotowy na przyjazd papieża. Z nieoficjalnych źródeł wynikało natomiast, że niechęć patriarchy Serbskiej Cerkwii Prawosławnej – Pawła spowodowała, iż prezydent Slobodan Milošević, aby nie pogorszyć swoich stosunków z hierarchią prawosławną (która krytykowała go za odmówienie pomocy bośniackim Serbom), wycofał się z rozmów dotyczących wizyty papieża. Bezpośrednio przed rozpoczęciem pielgrzymki odwołano też pierwszy etap, który miał się rozpocząć 8 września w Sarajewie. Jan Paweł II sam zrezygnował z niego, obawiając się o bezpieczeństwo osób, które miały się z nim spotkać na modlitwie o pokój (Stankowicz, 1995, s. 144).

Chorwacja, do której w 1994 r. przyjechał papież, była młodym państwem, bo istniejącym zaledwie cztery lata, z jednocześnie bardzo bogatą, wielowiekową historią⁶, z silnymi chrześcijańskimi tradycjami. Po upadku systemu komunistycznego, podobnie jak inne państwa Europy Środkowo-Wschodniej, zmagала

5 Papież podczas audiencji ogólnej 20 listopada 1991 r. wyraził swoje wsparcie pielgrzymom ze zburzonego Vukovaru, zwracając się do nich słowami: „Drodzy bracia i siostry, dobrze wiecie, że papież jest z wami poprzez swoją modlitwę i miłość, tak jak i ze wszystkimi, którzy cierpią z powodu tej bezsensownej wojny w waszym ukochanym kraju” (Akmadza, b.d.).

6 Sytuacja polityczna Chorwacji w jej bogatej historii bardzo się zmieniała. We wczesnym średniowieczu funkcjonowała jako Księstwo Dolnopanońskie i Chorwacja Dalmatyńska, później jako Królestwo Chorwatów, z czasem dostała się pod panowanie Habsburgów i stanowiła część Austro-Węgier, w latach 1918–1941 wchodziła w skład Królestwa Serbów, Chorwatów i Słoweńców, następnie utworzono Niepodległe Państwo Chorwackie.

się z licznymi problemami społecznymi związanymi z przeobrażeniami ustrojowymi. Należały do nich:

nagle bogacenie się małego kręgu ludzi oraz nagłe zubożenie szerokich warstw społecznych, korupcja i afery kryminalne towarzyszące procesom prywatyzacji, problemy ekonomiczne i w sektorze bankowym, problemy z rolnictwem, bezrobocie i masowe zwolnienia, nieodpowiednie i nierregularnie wypłacane pensje, ciężka sytuacja emerytów, migracja zarobkowa, proletaryzacja inteligencji, niepłacenie długów (Borowiec, 2005, s. 195).

Dodatkowo, co bardzo istotne, obciążona była wyniszczającą wojną, która w świadomości Chorwatów była niechciana. To wszystko stanowiło wyzwanie również dla Kościoła katolickiego w tym kraju. Musiał się on ustosunkować do tych problemów i na nie reagować, określić na nowo swoją rolę w ich obliczu. Sam Kościół jako instytucja też uczył się wtedy funkcjonować w nowych realiach politycznych, które narzucały zmianę prawnych rozwiązań dotyczących jego statusu w państwie, szkolnictwa kościelnego, nauczania religii w szkołach. W systemie komunistycznym Kościół katolicki tracił szpitale, szkoły, nieruchomości, nawet klasztory, ateizacja życia społecznego była silna, nauka religii w szkołach zakazana, a wiara nieuznawana w oficjalnym życiu państwa⁷. Po roku 1990, kiedy nastąpił oficjalny powrót religii i Kościoła do życia publicznego w Chorwacji, zaczęło się to stopniowo zmieniać i wymagało konkretnych działań.

W pierwszych latach funkcjonowania w realiach demokratycznych, poprzedzających papieską pielgrzymkę, nastąpiło dość silne zbliżenie świata polityki i Kościoła. Było to związane z dojściem do władzy wspomnianej już partii, Chorwackiej Wspólnoty Demokratycznej. Po komunistycznym okresie zwalczania Kościoła katolickiego przez ideologię zaczęto obserwować zjawisko przeciwne. Z czasem zaczęto krytykować niektóre praktyki z tym związane, które stawały się zbyt widoczne, m.in. nadużywanie miejsc świętych w celach pozaliturgicznych, np. pozdrawiania polityków, wykorzystywanie ambony do głoszenia treści politycznych czy partyjnych. Duchowni powszechnie brali udział w uroczystościach państwowych, wojskowych i politycznych. Pomimo listu pasterskiego kardynała Kuharicia z 31 sierpnia 1992 r., w którym pisał on, że Kościół musi zachować autonomię wobec państwa i nie może pozwalać na wykorzystywanie swojej misji do jego celów, problem dalej był widoczny⁸.

7 Pomimo narzuconej przez państwo ideologii i związanej z tym ateizacji zarówno Kościół chorwacki, jak i rodzice dbali przez te kilkadziesiąt lat o religijne wychowanie dzieci. Pod koniec lat 80. XX w. Josip Marinković zwrócił uwagę na egzystencję istoty, którą nazwał „homo duplex”, będącą owocem kształtowania młodych przez te dwie sprzeczne postawy (Borowiec, 2005, s. 184).

8 Kuharic „nie mieszał się do polityki, był raczej doradcą, ojcem, obrońcą wartości chrześcijańskich i moralnych” (Kopilović, 2006, s. 211). Często spotykał się z politykami, ale traktował to jako apostołstwo, ponieważ uczył ich humanitaryzmu i mądrości.

W liście z 17 października 1993 r. Konferencja Biskupów Chorwacji wezwała kapłanów, aby nie dopuszczali do łączenia sprawowania Mszy św. z wystąpieniami polityków, a w liście z 18 marca 1995 r. wypowiedziała się przeciwko wykorzystywaniu elementów liturgicznych w celach świeckich oraz profanowaniu kultu świętych (Borowiec, 2005, s. 190). Zarzucano wówczas Kościołowi katolickiemu w Chorwacji, że za mało zajmował się ewangelizacją, a za bardzo polityką, że nie dostrzegał różnych problemów społecznych związanych z transformacją, a także to, że wiarę czasami sprowadzał do poziomu folkloru czy tradycji i że zaczynała być ona wykorzystywana w celach nacjonalistycznych.

Biorąc pod uwagę wszystkie uwarunkowania polityczne, społeczne, transformację systemową, sytuację Kościoła, toczącą się wojnę, trzeba uznać, że okoliczności pierwszej pielgrzymki Jana Pawła II do Chorwacji były szczególne. Cztery lata później, w 1998 r., kiedy Jan Paweł II ponownie odwiedził Chorwację, sytuacja polityczna była już nieco spokojniejsza, chociaż wojna pozostawała wciąż nieodległą przeszłością – oficjalnie zakończyła się w 1995 r., kiedy Chorwaci na skutek działań wojennych odzyskali zachodnią Sławonię i Krajinę. W 1998 r. pod międzynarodową kontrolą odbyło się pokojowe przejście wschodniej Sławonii. Pojawił się jednak temat trudnych rozliczeń zbrodni wojennych. Społeczeństwo miało już trochę większe doświadczenie funkcjonowania w realiach po przemianach ustrojowych, w warunkach wolnego rynku. Kościół katolicki zmienił pod wieloma względami strategię postępowania. W stosunkach z władzą obserwowany był większy dystans. W październiku 1996 r. Konferencja Biskupów Chorwacji powołała Centrum do spraw Krzewienia Nauki Społecznej Kościoła. Podjęło ono pracę w marcu 1998 r. W 1997 r. arcybiskupem Zagrzebia został Josip Bozanić. W swoich listach pasterskich podejmował wielokrotnie temat nowej ewangelizacji, ustosunkowywał się do ważnych problemów społecznych, zwracał uwagę na potrzeby osób najuboższych. W jednym z wywiadów powiedział:

Minął czas zachwyty z powodu powstania wolnego państwa, teraz jest czas tworzenia państwa od wewnątrz, a to oznacza, że trzeba zmienić mentalność, pozbyć się pozostałości po byłym reżimie socjalistycznym, tworzyć państwo prawa, zmniejszyć korupcję, podnieść poziom moralny społeczeństwa (Borowiec, 2005, s. 198).

Były to ważne słowa, bo diagnozowały problemy i wskazywały konieczność przejścia do nowego etapu, w który Kościół chciał się odpowiedzialnie angażować. Prasa katolicka tego okresu również obfitowała w mądrą publicystykę.

Trzecia pielgrzymka w 2003 r. przebiegała w jeszcze innych uwarunkowaniach. W Chorwacji przez te lata, które upłynęły od pierwszej papieskiej wizyty, wiele się zmieniło. W 2000 r. główną siłą polityczną zostali socjaldemokraci, na czele których stał premier Ivica Račan. W wyniku wyborów z 2003 r. socjaldemokraci utracili władzę na rzecz opozycyjnej Chorwackiej Wspólnoty

Demokratycznej. Doprowadziło to do powstania nowego rządu, którego premierem został Ivo Sanader. Prezydent Chorwacji Stjepan Mesić konsekwentnie dążył do jak najszybszego przystąpienia Chorwacji do Unii Europejskiej (stało się to 1 lipca 2013 r.). Kiedy papież odwiedzał Chorwację po raz trzeci, złożyła już ona wniosek akcesyjny. Społeczeństwo podzieliło się na eurosceptyków, obawiających się utraty w strukturach Unii tożsamości wywalczonej z tak wielkim trudem, i euroentuzjastów widzących w integracji szansę rozwoju i rozwiązanie wszystkich problemów społecznych.

Analizując wystąpienia papieża z poszczególnych pielgrzymek, widać, że znał on realia kraju, do którego przybywał, że ustosunkowywał się do najważniejszych problemów społecznych zarówno w roku 1994, 1998, jak i w 2003, że przyjeżdżał ze słowami, których Chorwaci potrzebowali.

Obecność i nauczanie Jana Pawła II w czasie chorwackich pielgrzymek

Papież Jan Paweł II nazywany był papieżem pielgrzymem, bowiem jako wyznawca udawał się niemal w każdym kraju do świętych miejsc i sanktuariów (Różycki, 2017, s. 31). Podobnie było również w Chorwacji, gdzie podczas każdej kolejnej pielgrzymki papież odwiedzał miejsca związane ze szczególnym kultem.

Pierwsza pielgrzymka Jana Pawła II do Chorwacji odbyła się w dniach 10–11 września 1994 r. Była to 62. podróż apostołska Jana Pawła II. Miała ona charakter „pojednania” pomiędzy walczącymi w byłej Jugosławii narodami. Najważniejszym jej celem były uroczyste obchody 900. rocznicy powstania archidiecezji zagrzebskiej oraz przesłanie pokoju dla stron walczących w Bośni i Hercegowinie.

Po powitaniu na lotnisku papież udał się na spotkanie z duchowieństwem i osobami konsekrowanymi do Katedry Wniebowzięcia NMP w Zagrzebiu. Podczas przywitania z kapłanami i zakonnikami wymienił także osobę zmarłego w 1960 r. kard. Alojzego Stepinaca, którego szczątki spoczywają w tej katedrze. Na początku przemówienia wskazał na znikomość dóbr materialnych i konieczność poszukiwania sensu oraz wartości duchowych w życiu człowieka. Podkreślał świętość kapłanów i zakonników rozmiłowanych w Chrystusie. Papież zaznaczył, że rolą kapłanów jest pojednanie ludzi z Bogiem, zwłaszcza w czasach, gdy toczy się absurdalna i okrutna oraz siejąca nienawiść wojna niszcząca region Bałkanów. Duchowieństwu jako świadkom przebaczenia i pojednania powierzył w tamtym czasie trudne dzieło prowadzące do pokoju i prawdy. Wyraźnie podkreślał, że Duch Boży zwycięża zło, a w ostatecznym rozrachunku zwycięża miłość, a nie nienawiść. Wskazywał, że słowa i postępowanie powinny być wyrazem przekonania, że ludzie należący do jakiegokolwiek grupy etnicznej lub narodu są synami tego samego Ojca, który jest w niebie.

Papież mówił również o wielkich, zmarłych kapłanach, którzy pozostawili duchową spuściznę, wymienił sługi Boże, przekazał relikwie św. Leopolda Mandica, wielkiego świętego sakramentu pokuty. Sporo miejsca w homilii poświęcił postaci kardynała Stepinaca oraz kardynała Šepera, prefekta Kongregacji Nauki Wiary. Wskazał na nowe czasy i potrzebę nowych, szczególnych metod pracy i troski duszpasterskiej w zmieniającym się społeczeństwie. Słowa podziękowania skierował do sióstr zakonnych, w tym sióstr klauzurowych (Jan Paweł II, 1994, s. 19–21). W tym dniu Jan Paweł II przewodniczył również niezsporom w Katedrze Wniebowzięcia NMP w Zagrzebiu. Papież modlił się przy grobie kard. Alojzego Stepinaca, a na koniec dnia spotkał się z Konferencją Episkopatu Chorwacji.

W kolejnym dniu wizyty najważniejszym wydarzeniem była koncelebrowana Eucharystia z okazji 900. rocznicy powstania diecezji zagrzebskiej, podczas której papież wygłosił homilię. We Mszy św. na hipodromie uczestniczyło milion osób. Główna uwaga została zwrócona na wyznanie wiary Chorwatów, szczególnie w kontekście dziewięciu wieków Kościoła chorwackiego. Papież wskazał, że wśród ludów słowiańskich Chorwaci pierwsi złożyli wyznanie wiary, osiedlając się na tych terytoriach w VII w. Apostołowie Słowian Cyryl i Metody wywarli znaczący wpływ na rozwój religijny i kulturowy całego regionu Bałkanów. O wierności Chrystusowi świadczą też liczni święci pochodzący z tego obszaru.

Papież przypomniał Kartę Wierności Chrystusowi i Papieżowi, napisaną po zakończeniu II wojny światowej, której głównym autorem był kardynał Stepinac. Zauważył, że był to czas niełatwy dla Kościoła i duchowieństwa. Podobnie w roku 1994 czasy w Chorwacji i całym regionie Bałkanów Zachodnich stały się niezwykle trudne. Podziały i napięcia nie są łatwe do przewyciężenia. Jan Paweł II podkreślił, że pokój jest możliwy, gdyż przez wieki mieszkańcy tych regionów akceptowali się nawzajem, rozwijając wieloraką wymianę w sztuce, języku, piśmiennictwie i kulturze popularnej. Tolerancja religijna nie zanikła przez prawie tysiąc lat i z tej tradycji należy czerpać. W całym wystąpieniu papieskim pobrzmiewało przesłanie pokoju pomiędzy Chorwacją, Bośnią i Hercegowiną oraz Serbią. Papież powiedział: „Postęp i dobrobyt narodów bałkańskich mają tylko jedno imię: pokój!”. Stawiał pytanie: „Czyż nie byłoby niedopuszczalną hipokryzją powtarzać «Ojcze nasz», pielęgnując w sobie uczucia urazy i nienawiści, a nawet intencje odwetu i zemsty?”. Wskazywał, że rodziny powinny być autentycznymi „szkołami miłości”. Mocno wybrzmiało przesłanie: „nadszedł czas, aby Kościół w Zagrzebiu i całej Chorwacji stał się orędownikiem wzajemnego przebaczenia i pojednania. «Proś o przebaczenie i przebacaj»” (Apostolic Journey to Zagreb, 1994).

Podczas modlitwy *Anioł Pański* ojciec święty, zwracając się do młodych, nawiązał do wcześniejszego spotkania z młodymi w Denver w 1993 r. Powiedział, że młodzi ludzie w Denver byli znakiem dla świata. Pokazali, jak ludzie

różnych narodowości i kultur mogą się rozumieć i kochać, pokonując wszelkie trudności. To doświadczenie może być również punktem odniesienia dla młodzieży chorwackiej i na całych Bałkanach. Młodzież jest powołana, by być na pierwszej linii frontu budowania pokoju. Jan Paweł II podkreślał, iż Chrystus jest prawdą, która może nadać kierunek ich życiu i dać nadzieję dla całej ich przyszłości. Tylko Bóg jest pewnym fundamentem wartości życia i nienaruszalnej godności każdego człowieka. Wszystkie papieskie słowa nawiązywały wyraźnie do wciąż trudnej sytuacji w regionie.

Podczas pożegnania na lotnisku w Zagrzebiu Jan Paweł II wypowiedział słowa: „Pokój z wami! To życzenie ponawiam raz jeszcze, przygotowując się do powrotu do Rzymu. Moja pielgrzymka miała być pielgrzymką pokoju i komunii”. Zaznaczył również, że każdy naród ma prawo do uznania politycznego, ma prawo do suwerenności, czemu nie można zaprzeczyć w międzynarodowym systemie etycznym i prawnym. „Dobro pokoju ma swój ostateczny fundament w samym sercu Boga”. Tymi słowami Jan Paweł II pożegnał się z wiwatującymi Chorwatami w 1994 r.

W dniach 2–4 października 1998 r. papież odbył swoją kolejną, 84. podróż apostolską, której celem po czterech latach była ponownie Chorwacja. Główną intencją była beatyfikacja kardynała Alojzego Stepinaca, męczennika z czasów komunistycznych, oraz udział w obchodach 1700-lecia założenia Splitu. Hasłem pielgrzymki były słowa „Będziecie moimi świadkami”. Jan Paweł II zaznaczał, że była to pielgrzymka świadectwa 2000 lat chrześcijaństwa. Podobnie jak cztery lata wcześniej nawoływał do wzajemnego przebaczenia i pojednania. W pierwszym dniu pobytu prezydent Tudžman wraz z władzami państwowymi przywitał papieża na lotnisku w Zagrzebiu, następnie odbyło się spotkanie z mieszkańcami stolicy, a na koniec dnia w pałacu arcybiskupim papież spotkał się z kardynałami i biskupami.

Jan Paweł II zaznaczył, że w pewnym sensie jest to kontynuacja poprzedniej wizyty. W tym czasie, już po zakończeniu wojny, Chorwacja i inne narody regionu goiły swoje rany wielokierunkowych konfliktów. Zwracając się głównie do młodzieży, przestrzegał, że życie ludzkie na tej ziemi niesie ze sobą różnego rodzaju trudności, a ich rozwiązań z pewnością nie znajdzie się, szukając schronienia w hedonizmie, konsumpcjonizmie, narkotykach czy alkoholu.

3 października 1998 r. w miejscowości Marija Bistrica odprawiona została Msza św. beatyfikacyjna Alojzego Stepinaca. Uczestniczyło w niej około pół miliona osób. Papież wymienił wielu męczenników chorwackich, a także wyznawców wiary z czasów panowania osmańskiego aż po czasy współczesne, wśród których wyróżnia się osobowość kardynała Stepinaca. Nakreślona została sylwetka nowego błogosławionego, szczególnie wyeksponowane zostały jego cierpienia w okresie komunistycznej próby (Stankowicz, 1995, s. 147).

Podczas spotkania z przedstawicielami świata kultury Jan Paweł II powiedział, że w rzeczywistości nie ma prawdziwego postępu bez poszanowania

etycznego wymiaru kultury, badań naukowych i wszelkiej ludzkiej działalności. Relatywizm etyczny, przesłaniający wartości moralne, prowadzi do zachowań, które niszczą godność osoby. To z kolei stwarza poważne problemy dla prawdziwie ludzkiego rozwoju w każdym aspekcie życia. Bardzo ważne słowa dotyczyły minionej epoki i zmieniających się warunków politycznych. Papież stwierdził: „Jednym z rezultatów dynamicznego związku między wiarą a rozumem będzie z pewnością moralne i duchowe odrodzenie waszego kraju, który przez wiele lat był poddawany spustoszeniom ateistycznego materializmu”.

W następnym dniu Jan Paweł II odprawił Mszę św. i wygłosił kazanie dla ogromnej rzeszy wiernych w Splicie w 1700. rocznicę męczeńskiej śmierci św. Duje i w rocznicę założenia miasta. Wiara na tych terenach zaczęła rozkwitać od VII w. z chwilą przybycia ludu chorwackiego. W słowach papieża pobrzmiwało dziękczynienie za rozwój i pielęgnowanie wiary na tych terenach przez wieki oraz u progu trzeciego tysiąclecia. Zwrócił uwagę na fakt, iż „wiara katolicka przeniknęła życie narodowe Chorwatów”: tak pisali biskupi (*List pasterski* z 16 marca 1939 r.), przygotowując się do jubileuszu ewangelizacji Chorwatów, zaplanowanego na rok 1941 r., a następnie przełożonego z powodu wydarzeń, które ogarnęły wówczas Chorwację, Europę i cały świat. Papież dodał, że chrześcijanie w Chorwacji są wezwani do nadania swojemu krajowi nowego oblicza, przede wszystkim poprzez zaangażowanie się w odnowę w społeczeństwie wartości etycznych i moralnych, podważonych przez dawny totalitaryzm i niedawną przemoc wojny lat 90. na Bałkanach. Naród chorwacki potrzebuje również wiernych świeckich, którzy angażują się w szerzenie Ewangelii w kulturze i polityce. Zadaniem świeckich, mówił papież, „jest nasycanie świata, w którym pracują, Duchem Chrystusowym dla dobra całego społeczeństwa”. Zachęcał, by w działalności duszpasterskiej „Kościół domowy” i rodziny zajmowały szczególne miejsce, ponieważ „przyszłość świata i Kościoła przechodzi przez rodzinę”, rodzice są dla swoich dzieci pierwszymi głosicielami wiary słowem i przykładem (Jan Paweł II, 1981, s. 1–66). Powiedział również, iż nie należy zapominać o duszpasterstwie młodzieży. Do młodych ludzi należy przyszłość; dobrze wychowana młodzież będzie w stanie budować dobre rodziny, a dobre rodziny będą dobrze wychowywać swoje dzieci. Jan Paweł II zauważył, że w dobie „kultury śmierci” zagrożeniem także w Chorwacji są problemy aborcji i eutanazji. Wskazywał, że obrona życia jest częścią misji Kościoła, duchowieństwa i świeckich.

Po pielgrzymce do Mariji Bistricy papież udał się również do sanktuarium Matki Bożej Wyspiarskiej w mieście Solin, które było odwiecznym świadkiem wiary Chorwatów. Zebrano się pod spojrzeniem Madonny Wielkiego Chorwackiego Przyrzeczenia Chrztu w pierwszym sanktuarium maryjnym na ziemi chorwackiej. Papież powiedział wówczas m.in.: „z tego pierwszego ze swoich sanktuariów na chorwackiej ziemi, niech Matka Boża z Wyspy czuwa nad wami, waszymi rodzinami i waszym Narodem, i niech wspiera was

w dawaniu świadectwa Chrystusowi w nowym tysiącleciu, które jest już tak bliskie!” (Speech at arrival in Zagreb, 1998).

Trzecią apostołską wizytę w Chorwacji, a zarazem swoją setną zagraniczną podróż, Jan Paweł II odbył w dniach 5–9 czerwca 2003 r. Głównym celem wizyty była beatyfikacja pierwszej w dziejach Chorwatki Marii od Jezusa Ukrzyżowanego Petković. Papież przybył z poparciem dla integracji Chorwacji z Unią Europejską. Ważne było też wsparcie dla procesu ekumenicznego pomiędzy katolikami a prawosławnymi. Głównym hasłem pielgrzymki było zawołanie „Rodzina drogą Kościoła i narodu”, co wielokrotnie podczas spotkań z wiernymi ojciec święty podkreślał.

Był to czas, kiedy Chorwacja zwróciła się z prośbą o to, by stać się integralną częścią, również z politycznego i gospodarczego punktu widzenia, wielkiej rodziny narodów europejskich. Papież wyrażał nadzieję, że to dążenie zostanie szczęśliwie zrealizowane, że bogate tradycje Chorwacji przyczynią się do wzmocnienia Unii jako jednostki administracyjnej i terytorialnej, a także jako rzeczywistości kulturowej i duchowej. Beatyfikacja Marii Petković miała być przykładem dla kobiet Chorwacji, które powinny być świadome wzniesłego powołania jako „żon” i „matek”. Powinny one patrzeć na każdego człowieka oczami serca. Ich obecność jest niezastąpiona w rodzinie, w społeczeństwie i we wspólnocie kościelnej. Podczas homilii wygłoszonej w Trsat w pobliżu Rijeki Jan Paweł II mówił, przypominając słowa biskupów chorwackich: „Chorwacka rodzina katolicka modli się codziennie i uczestniczy w Eucharystii w każdą niedzielę”. Aby tak się stało, niezbędny jest szacunek dla świętości niedzieli, który pozwala członkom rodziny skupić się i włączyć w należne Bogu oddawanie czci. Papież dalej kontynuował: „Rodzina, również w Chorwacji, wymaga dziś szczególnej uwagi i konkretnych działań mających na celu promowanie i ochronę jej fundamentalnej natury, rozwoju i stabilności”. Miał tu na myśli między innymi poważne problemy mieszkaniowe i związane z zatrudnieniem. Zwrócił również uwagę, że nie można zapominać, iż pomagając rodzinie, bierzemy jednocześnie udział w rozwiązywaniu innych ważnych problemów, takich jak pomoc osobom chorym i starszym, powstrzymanie rozprzestrzeniania się przestępczości oraz znalezienie rozwiązania dla problemu narkomanii. Poprosił rodziny chrześcijańskie, by nie bały się ukazywać innym, przede wszystkim świadectwem życia, autentycznego zamysłu Boga wobec rodziny jako wspólnoty życia opartej na małżeństwie, to znaczy na trwałym i wiernym związku mężczyzny i kobiety, połączonych ze sobą węzłem publicznie uwidacznianym i uznawanym.

W Zadarze Mszę św. ojciec święty odprawił przed katedrą św. Anastazji, męczennicy z Sirmio. W rozważaniach główną uwagę zwrócił na postać Matki Bożej. Mówił, że Najświętsza Maryja Panna pozostaje „wzorem dla wszystkich, którzy słuchają słowa Bożego i wprowadzają je w życie” (por. Łk 8, 21). Papież wyraził uznanie za rozwój różnych form zaangażowania i apostołstwa świeckich. Na zakończenie wybrzmiały słowa o bliskości ze wszystkimi, którzy

cierpią z powodu tragicznych skutków wojny. Zauważył jednak również siłę, odwagę i nadzieję Chorwatów, która pozwoli zobaczyć lepsze dni w przyszłości (Apostolic Journey to Croatia, 2003). Gdy zawierzył na końcu w Zadarze naród chorwacki Matce Bożej, padły niezwykle słowa przyjęte z wielkim aplauzem: „Dziękuję ci, Chorwacio!” (Tyrała, 2025, s. 197).

Po 23 latach, które upłynęły od ostatniej pielgrzymki do Chorwacji, warto się zastanowić, jaki ślad tego pielgrzymowania pozostał w tym kraju, co stanowi dziedzictwo papieskiego nauczania, w czym się przejawia tam pamięć o Janie Pawle II wspólnie.

Metody i narzędzia badawcze

Celem empirycznych badań własnych było zidentyfikowanie śladów pamięci i form upamiętnienia nauczania oraz pielgrzymek Jana Pawła II do Chorwacji. Problem badawczy został sformułowany następująco: W jakich formach i intensywności uwidacznia się pamięć Chorwatów o pielgrzymkach i nauczaniu Jana Pawła II?

W procesie operacjonalizacji pytanie głównego postawiono następujące pytania szczegółowe:

1. Jakie są dominujące formy pamięci o pielgrzymkach i nauczaniu Jana Pawła II w świadomości Chorwatów?
2. W jakim stopniu dziedzictwo Jana Pawła II oddziałuje na religijność i postawy moralne badanych, zwłaszcza w kontekście wychowania rodzinnego?
3. W jakim zakresie pamięć o Janie Pawle II jest obecna w przestrzeni publicznej Chorwacji poprzez materialne formy upamiętnienia?
4. Jaką rolę w podtrzymywaniu pamięci o Janie Pawle II odgrywają media oraz organizacje społeczno-religijne?

Ze względu na eksploracyjny charakter badań wstrzymano się od formułowania hipotez.

Projekt badawczy pt. „Dziedzictwo nauczania i pielgrzymowania Jana Pawła II do Chorwacji” zrealizowano w latach 2025–2026 na podstawie porozumienia zawartego pomiędzy Uniwersytetem Papieskim Jana Pawła II w Krakowie, Akademią Kultury Fizycznej im. Bronisława Czecha w Krakowie, Uniwersytetem w Zadarze a Archidiecezją Zadarską. W publikacji zostały przedstawione wybrane wyniki uzyskane w trakcie realizacji projektu.

Badania przeprowadzono z użyciem autorskiego narzędzia badawczego „Kwestionariusz dziedzictwa Jana Pawła II w Chorwacji” (DJPIICh). Kwestionariusz zawierał 42 pytania zamknięte, które dotyczyły następujących obszarów: społecznych, wychowania religijnego w rodzinie, przestrzeni materialnej, komunikacji społecznej i mediów oraz danych socjodemograficznych.

Respondenci wskazywali wybrane kategorie oraz określali swoje preferencje na siedmiostopniowej skali Likerta.

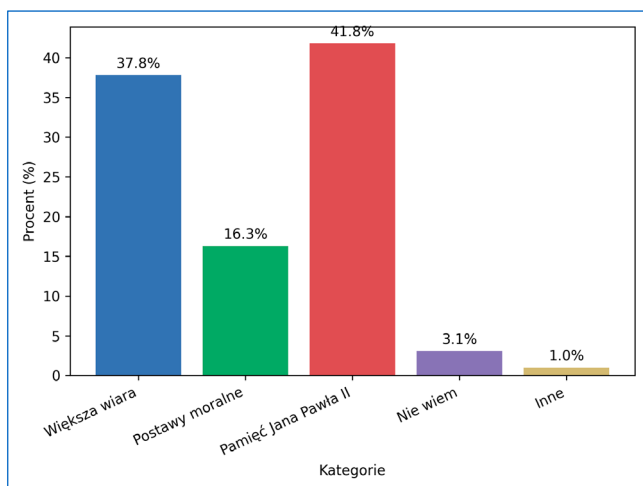
Badania zrealizowano w okresie 1–28.02.2026 r. za pomocą formularza Microsoft Forms, do którego link został rozesłany pocztą elektroniczną do parafii archidiecezji zadarckiej. Kwestionariusz został przygotowany w wersji polskojęzycznej, a następnie przetłumaczony na język chorwacki przez profesjonalnego tłumacza oraz sprawdzony przez dwujęzycznego pracownika naukowego Uniwersytetu w Zadarze. Kwestionariusz poprawnie wypełniło 419 osób, wśród których przeważały kobiety (78%) w stosunku do mężczyzn (22%). Średnia wieku respondentów wynosiła 49,8 lat. Większość respondentów deklarowała bezpośredni udział w pielgrzymkach Jana Pawła II do Chorwacji (62,0%). Udział za pośrednictwem mediów wskazało 14,0% badanych, natomiast brak uczestnictwa zadeklarowało 24,0% respondentów.

Analiza wyników badań własnych

W celu zbadania świadomości respondentów w zakresie sympatii wobec wybranych papieży zadano pytanie dotyczące tego, który z nich zapisał się najbardziej pozytywnie w pamięci Chorwatów. Wyniki badania wskazują na zdecydowaną dominację Jana Pawła II w pamięci respondentów. Aż 401 osób (95,5%) wskazało Jana Pawła II jako papieża, który zapisał się najbardziej pozytywnie w pamięci Chorwatów. Pozostali papieże byli wskazywani sporadycznie: Franciszka wybrało 1,2%, Benedykta XVI 0,5%, Pawła VI oraz Jana Pawła I wskazało po 0,2% respondentów. Kolejne pytanie dotyczyło percepcji trwałych śladów nauczania Jana Pawła II i jego pielgrzymek w świadomości społecznej Chorwatów. Respondenci zostali poproszeni o wskazanie najbardziej widocznych ich przejawów. Wyniki przedstawiono na wykresie 1.

Uzyskane wyniki wskazują, że najbardziej widocznym śladem nauczania Jana Pawła II i jego pielgrzymek do Chorwacji pozostaje pamięć o jego osobie (41,8%). Oznacza to, że w świadomości badanych kluczową rolę odgrywa wymiar symboliczny i pamięciowy, który stanowi podstawowy nośnik jego dziedzictwa. Zbliżony wynik uzyskał wzrost wiary (37,8%), co wskazuje, że ten czynnik religijny jest widocznym przejawem oddziaływania osoby i nauczania papieża. Warto zauważyć także znaczenie oddziaływania na postawy moralne, co potwierdza, że nauczanie papieża pozostaje punktem odniesienia dla ocen i zachowań moralnych części respondentów. Marginalny odsetek odpowiedzi „nie wiem” (3,1%) oraz „inne” (1,0%) wskazuje na stosunkowo wysoką świadomość badanych w analizowanym zakresie.

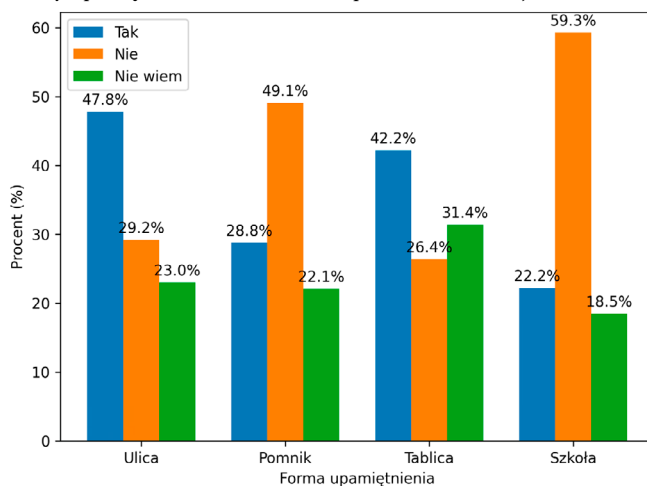
Wykres 1. Najbardziej widoczne przejawy nauczania i pielgrzymek Jana Pawła II do Chorwacji

Źródło: badania własne.

Wskazany na wykresie 1 wątek pamięci wyraża się między innymi poprzez różne formy upamiętniania postaci Jana Pawła II. Respondenci zostali zapytani, czy w ich miejscowości znajdują się następujące ślady pamięci dedykowane papieżowi: ulica, pomnik, tablica pamiątkowa lub szkoła. Zbiorcze przedstawienie otrzymanych wyników prezentuje wykres 2.

Wykres 2. Formy upamiętnienia Jana Pawła II w przestrzeni lokalnej

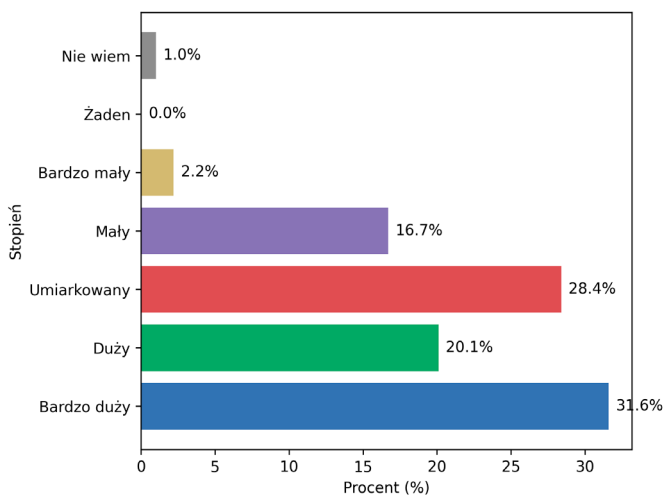

Źródło: badania własne.

Analiza danych zawartych w wykresie 2 wskazuje na zróżnicowany poziom obecności materialnych form upamiętnienia Jana Pawła II w przestrzeni lokalnej. Najczęściej wskazywaną formą są ulice noszące jego imię (47,8%), co sugeruje ich względnie szerokie rozpowszechnienie i wysoką rozpoznawalność w świadomości respondentów. Istotną rolę odgrywają również tablice pamiątkowe (42,2%), które także stanowią ważny element lokalnej kultury pamięci. Zdecydowanie rzadziej wskazywana jest obecność pomników (28,8%) oraz szkół imienia Jana Pawła II (22,2%), przy czym w obu przypadkach dominują odpowiedzi negatywne (odpowiednio 49,1% i 59,3%). Może to świadczyć o ograniczonej liczbie tych form upamiętnienia lub ich mniejszej widoczności w przestrzeni publicznej. Na uwagę zasługuje również stosunkowo wysoki odsetek odpowiedzi „nie wiem” (od 18,5% do 31,4%). Wskazuje to na niepełną wiedzę badanych w zakresie lokalnych form pamięci, co może oznaczać, że część z tych form funkcjonuje raczej na poziomie symbolicznym, rzadziej dostrzegalnym w codziennym doświadczeniu społecznym.

Szczególnym śladem obecności i nauczania Jana Pawła II jest percepcja jego nauczania na temat zagadnień teologiczno-moralnych. Przykładem tego może być poziom zgodności respondentów z prawdami wiary i normami etycznymi, zawartymi w treści nauczania papieża na terenie Chorwacji, w odniesieniu do fragmentu wypowiedzi papieskiej: „Katolicka rodzina chorwacka modli się codziennie, a w niedzielę uczestniczy we Mszy św.”. Uzyskane wyniki przedstawiono na wykresie 3.

Wykres 3. Poziom zgodności z nauczaniem papieskim dotyczącym modlitwy rodzinnej i udziału we Mszy św.

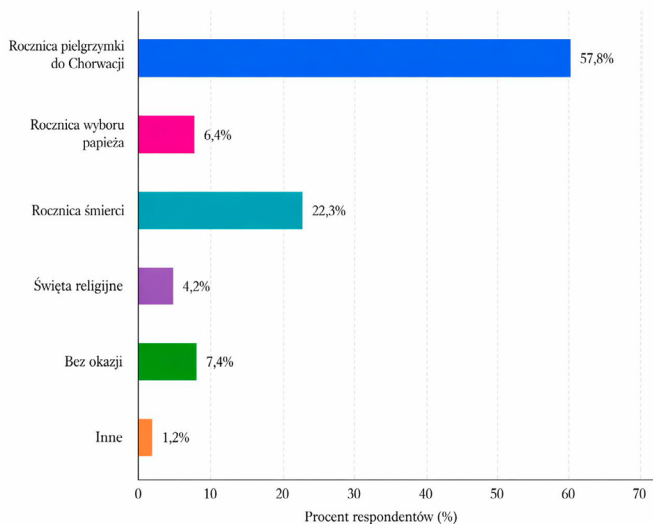

Źródło: badania własne.

Przedstawione wyniki sugerują, że w świadomości badanych katolicka rodzina chorwacka pozostaje silnie zakorzeniona w praktykach religijnych, zarówno w wymiarze codziennej modlitwy, jak i uczestnictwa w niedzielnej Eucharystii. Dominujący charakter ocen wysokich wskazuje na utrwalony obraz religijności jako istotnego elementu życia rodzinnego. Jednocześnie koncentracja odpowiedzi w kategoriach „bardzo duży” (31,6%), „duży” (20,1%) stopień świadczy o postrzeganiu tych praktyk jako normatywnego wzorca, który wciąż odgrywa znaczącą rolę w kształtowaniu tożsamości rodzinnej i kulturowej. Można przypuszczać, że taki rozkład odpowiedzi odzwierciedla faktyczny poziom praktyk religijnych respondentów, a także społecznie utrwalony ideał rodziny katolickiej, przekazywany przez Jana Pawła II w czasie pielgrzymek do Chorwacji. Niewielki udział odpowiedzi wskazujących na niski poziom praktyk sugeruje, że percepcja sekularyzacji życia rodzinnego jest ograniczona lub mniej obecna w świadomości respondentów.

Kolejne pytanie dotyczyło pamięci o Janie Pawle II w mediach. Zapytano respondentów o okoliczności, w których najczęściej jest przypominana postać papieża. Wyniki zaprezentowano na wykresie 4.

Wykres 4. Okoliczności przypominania w mediach o osobie Jana Pawła II

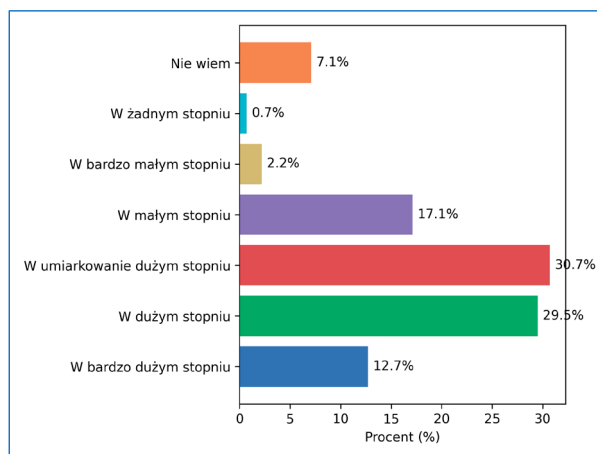
Źródło: badania własne.

Uzyskane wyniki wskazują, że media najczęściej odwołują się do osoby Jana Pawła II w kontekście rocznic jego pielgrzymek do Chorwacji (57,8%). Oznacza to, że wydarzenia te stanowią główny punkt odniesienia w medialnym podtrzymywaniu pamięci o papieżu. Istotne znaczenie ma również rocznica jego śmierci (22,3%), która jest okazją do refleksji i przypominania jego dziedzictwa.

Zdecydowanie rzadziej Jan Paweł II pojawia się w przekazie medialnym przy okazji rocznicy wyboru na papieża (6,4%) oraz świąt religijnych (4,2%). Warto także zwrócić uwagę na obecność odpowiedzi „bez okazji” (7,4%), sugerującej, że część respondentów dostrzega sporadyczne przywoływanie postaci papieża, niezwiązane z konkretnymi wydarzeniami rocznicowymi.

Na koniec zapytano respondentów o stopień, w jakim organizacje społeczno-religijne w Chorwacji przyczyniają się do kultywowania pamięci o Janie Pawle II. Zbiorcze zestawienie odpowiedzi prezentuje wykres 5.

Wykres 5. Rola organizacji społeczno-religijnych w podtrzymywaniu pamięci o Janie Pawle II w Chorwacji

Źródło: badania własne.

Analiza wyników wskazuje, że respondenci dostrzegają istotną rolę organizacji społeczno-religijnych w kultywowaniu pamięci o Janie Pawle II w Chorwacji. Największy odsetek badanych ocenił ten wpływ jako umiarkowanie duży (30,7%). Łącznie duży i bardzo duży stopień wybrało 42,2% badanych, co wskazuje na przekonanie o znaczącym, choć nie dominującym charakterze oddziaływania tych podmiotów. Warto podkreślić, że kultywowanie pamięci o Janie Pawle II nie stanowi podstawowego celu działalności organizacji społeczno-religijnych, których główna aktywność koncentruje się na formacji religijnej, działalności wspólnotowej czy społecznej. Mimo to wyniki badania pokazują, że organizacje te pełnią ważną funkcję pośredniego nośnika pamięci, przypominając o osobie papieża poprzez swoją bieżącą działalność, wydarzenia, inicjatywy czy przekaz wartości. Obecność ocen w małym stopniu (17,1%) i bardzo małym stopniu (2,2%) nie podważają tej roli, lecz raczej wskazują, że ma ona charakter uzupełniający i kontekstowy, zależny od aktywności konkretnych środowisk oraz ich zaangażowania.

Wnioski i zakończenie

Przeprowadzone badania pozwalają stwierdzić, że dziedzictwo nauczania i pielgrzymowania Jana Pawła II w Chorwacji pozostaje żywe i wielowymiarowe, a jego współczesna recepcja przybiera zróżnicowane formy. Najsilniejszym nośnikiem tego dziedzictwa jest pamięć o osobie papieża, która dominuje zarówno w świadomości indywidualnej, jak i zbiorowej badanych. Wskazuje to na trwałe zakorzenienie Jana Pawła II w chorwackiej kulturze pamięci, gdzie funkcjonuje on jako postać o szczególnym znaczeniu symbolicznym i tożsamościowym. Jednocześnie wyniki badań własnych pokazują, że pamięć ta nie ogranicza się wyłącznie do wymiaru wspomnieniowego, lecz znajduje swoje odzwierciedlenie w sferze religijnej i moralnej. Wzrost wiary oraz odniesienia do postaw etycznych wskazują, że nauczanie papieskie nadal oddziałuje na sposób postrzegania życia religijnego i norm społecznych. Szczególnie istotne jest utrzymywanie się obrazu rodziny katolickiej jako środowiska praktyk religijnych, co może świadczyć o trwałości modelu religijności promowanego przez Jana Pawła II.

Analiza form materialnych potwierdza obecność papieża w przestrzeni publicznej, choć ich zasięg i rozpoznawalność są zróżnicowane. Najbardziej rozpowszechnione są nazwy ulic oraz tablice pamiątkowe, podczas gdy pomniki i instytucje edukacyjne występują rzadziej w przestrzeni materialnej, a jednocześnie w świadomości respondentów. Istotnym mechanizmem podtrzymywania pamięci pozostają także media, które czynią to głównie w sposób okazjonalny, koncentrując się wokół rocznic pielgrzymek i śmierci papieża. Taki sposób obecności wskazuje na cykliczny charakter przypominania o Janie Pawle II. Na tym tle szczególnego znaczenia nabiera rola organizacji społeczno-religijnych. Choć nie są one instytucjonalnie ukierunkowane na pielęgnowanie pamięci o papieżu, organizacje te pełnią funkcję ważnego pośrednika w jej przekazywaniu. Poprzez swoją codzienną działalność, inicjatywy oraz przekaz wartości przyczyniają się do utrwalania dziedzictwa papieża, wpisując je w praktykę życia religijnego i społecznego. Ich oddziaływanie ma charakter uzupełniający wobec innych form pamięci, a jednocześnie istotny dla jej ciągłości.

Można stwierdzić, że pamięć o Janie Pawle II w Chorwacji ma charakter wielo-
poziomowy: obejmuje wymiar symboliczny, religijny, moralny oraz instytucjonalny. Jest ona podtrzymywana zarówno przez jednostki, jak i przez różne podmioty społeczne, przy czym jej intensywność i formy ulegają przekształceniom. Być może z biegiem lat i wraz ze wzrostem laicyzacji społeczeństwa chorwackiego ta rola będzie malała. Możliwy jest także scenariusz, w którym pamięć o osobie i nauczaniu Jana Pawła II pomoże Chorwatom zachować i rozwijać swoją tożsamość religijną.

BIBLIOGRAFIA

- Abdelmoula-Viet, D. (2025). *Papież do Chorwatów: tradycja wiary jest skarbem, przekazujcie ją dzieciom!* Pozyskano z: <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2025-10/papiez-do-chorwatow-tradycja-wiary-jest-skarbem-przekazujcie-j.html> (dostęp: 10.04.2026).
- Akmadža, A. (b.d.). Papież, który kochał Chorwację. *Trimarium*. Pozyskano z: <https://trimarium.pl/projekt/papiez-ktory-kochal-chorwacje-antonio-akmadza-o-janie-pawle-ii/> (dostęp: 10.04.2026).
- Andrijanić, G. (2020). W Chorwacji też mamy pokolenie Jana Pawła II. Wojtyła wniknął do serc i umysłów młodych Chorwatów. *wPolityce.pl*. Pozyskano z: <https://wpolityce.pl/kosciol/526956-w-chorwacji-tez-mamy-pokolenie-jana-pawla-ii> (dostęp: 10.04.2026).
- Apostolic Journey to Croatia* (2003). Pozyskano z: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/travels/2003/travels/documents/trav_croatia-2003.html (dostęp: 10.04.2026).
- Apostolic Journey to Zagreb* (1994). Pozyskano z: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/travels/1994/travels/documents/trav_zagabria.html (dostęp: 10.04.2026).
- Borowiec, A. (2005). Kościół katolicki w Chorwacji wobec problemów współczesności. W: M. Dąbrowska-Partyka (red.), *W poszukiwaniu nowego kanonu. Reinterpretacje tradycji kulturalnej w krajach postjugosłowiańskich po 1955 roku* (ss. 183–203). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Jan Paweł II (1981). Adhortacja apostołska Ojca Świętego Jana Pawła II o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym. *Familiaris Consortio*.
- Jan Paweł II (1994). Musicie pojednać ludzi z Bogiem i między sobą. Spotkanie z duchowieństwem i osobami konsekrowanymi Chorwacji. *L'Osservatore Romano*, nr 11 (167), 19–21.
- Jelonek, T. (2014). *104 pielgrzymki Jana Pawła II*. Kraków: Wydawnictwo Petrus.
- Kopilović, A. (2006). *Kościół Chrystusowy w służbie narodu chorwackiego: kardynał Franjo Kuharić – świadek Kościoła XX wieku*. Kraków: Wydawnictwo UNUM.
- Różycki, P. (2017). *Turystyka a pielgrzymowanie*. Kraków: Wydawnictwo WAM
- Speech at arrival in Zagreb* (1998). Pozyskano z: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1998/october/documents/hf_jp-ii_spe_19981002_croazia-arrival.html (dostęp: 10.04.2026).
- Stankowicz, A. (1995). Jan Paweł II wobec konfliktu bałkańskiego. Wokół pielgrzymki-wizyty papieża w byłej Jugosławii. *Roczniki Humanistyczne*, vol. 43, nr 7, 143–150.
- Świercz, M. (2003). *Podręcznikowy obraz Jana Pawła II*. Pozyskano z: <https://katowice.naszemiasto.pl/podrecznikowy-obraz-jana-pawla-ii/ar/c1-5849311> (dostęp: 10.04.2026).
- Tyrała, R. (2025). Jan Paweł II i jego wkład w zmiany w Europie Środkowo-Wschodniej: Wybrane aspekty i zagadnienia. *Perspektywy Kultury*, 4(51), 181–206.

Grzegorz Godawa – dr hab., prof. UPJPII, dziekan Wydziału Nauk Społecznych. Autor ponad stu publikacji naukowych z zakresu pedagogiki społecznej, pedagogiki rodziny, podstaw wychowania i dydaktyki, aksjologii, pedagogiki religii, tanatopedagogiki i pedeutologii.

Magdalena Jankosz – dr, adiunkt na Wydziale Nauk o Komunikacji UPJPII, redaktor językowy. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół zagadnień związanych z komunikacją multimodalną, sytuacją komunikacyjną, formą, stylem i językiem wypowiedzi publicznych.

Arkadiusz Krasicki – prof. dr, ksiądz zgromadzenia Ducha Świętego, kapelan akademicki na Uniwersytecie w Osijeku. Jest autorem książek i artykułów, wykłada biblistykę w Zadarze oraz zajmuje się badaniem Ewangelii św. Jana, pneumatologii i liturgicznych tekstów biblijnych.

Paweł Różycki – dr hab., prof. AKF, dyrektor Instytutu Turystyki na Wydziale Turystyki i Rekreacji AKF w Krakowie oraz nauczyciel akademicki w Katedrze Geologii Ogólnej i Geoturystyki AGH w Krakowie. Podróżnik, badacz, eksplorator, specjalizuje się w problematyce teorii turystyki oraz turystyce kulturowej i religijnej. Autor i współautor książek i podręczników akademickich oraz ponad 120 artykułów naukowych z zakresu turystyki.

